

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการเรียนการสอนในทุกๆระดับ ถือเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่มีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน ซึ่งจุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนย่อมมีรากฐานมาจากความต้องการเป็นสำคัญ ฉะนั้นประสพ-การณต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน จึงควรเป็นประสพการณที่มีความหมาย และสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างสมบูรณ์ (สุชา จันทน์เอม, 2529: 37,44) MASLO ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าถึงความต้องการของมนุษย์ และตั้งเป็นทฤษฎีที่มีชื่อว่า " A Theory of need gratification" โดยได้จัดเรียงลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์จากขั้นต่ำสุดไปสู่ขั้นสูงสุดเป็น 7 ขั้นด้วยกัน ซึ่งความต้องการขั้นที่ 7 หรือความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ก็คือ ความต้องการทางด้านสุนทรียะ อันเป็นความต้องการที่เกี่ยวกับเรื่องของความสวยงาม ศิลปกรรม และสิ่งจรรโลงใจต่าง ๆ (พรณี ชูทัช, 2522: 199-202)

จะเห็นได้ว่าศิลปะเป็นภาระกิจสำคัญที่จะสนองความต้องการทางด้านนี้ เพราะกิจกรรมทางศิลปะจะสามารถเป็นตัวนำไปสู่โลกของความคิด การสร้างสรรค์ และจินตนาการ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสุนทรียศาสตร์ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2532: 222) และจากข้อค้นพบทางจิตวิทยาและการศึกษาพบว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะแสดงออกและสร้างสรรค์ศิลปะอยู่ในตัวมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งถ้าได้รับโอกาสและการส่งเสริมที่เหมาะสมแล้ว ความสามารถทางด้านนี้ก็จะเจริญงอกงามขึ้นได้เป็นลำดับ เป็นการสนองความต้องการพื้นฐานทางธรรมชาติ ช่วยปลูกฝังทัศนคติที่ดี เป็นรากฐานแห่งความรู้และความต้องการศิลปะในอนาคตเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ (Bernard, 1961: 307) ซึ่ง วิรัตน์ พิชญ์ไพบูลย์ (2520: 163) กล่าวว่า ศิลปศึกษาจะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาในด้านต่าง ๆ เมื่อเด็กได้ทำกิจกรรมศิลปะ เด็กจะมีประสพ-การณทางด้านสุนทรียภาพและการสร้างสรรค์ กระบวนการสร้างสรรค์และเทคนิคการทำงานจะช่วยให้เด็กได้มีพัฒนาการในด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคล่องแคล่วในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้สัมพันธ์กับความคิด และการแสดงออก

จากความสำเร็จในจุดนี้ กระทรวงศึกษาธิการในฐานะเป็นหน่วยงานระดับนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของชาติ จึงได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของวิชาศิลปะ พยายามอย่างเต็มที่ที่จะพัฒนาวิชานี้ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน อันจะทำให้เด็กไทยเป็นผู้มีลักษณะนิสัยที่ดีงามเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และได้วางรากฐานของวิชาศิลปะไว้อย่างเด่นชัด ดังปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาในระดับต่าง ๆ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2529: 42) ดังนั้น วิชาศิลปะศึกษาจึงได้ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรการสอนในระบบโรงเรียนและได้กำหนดให้เป็นวิชาบังคับตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ และความคิดสร้างสรรค์ และเพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสสำรวจตนเองว่ามีความสนใจและความถนัดทางศิลปะมากน้อยเพียงใด (อารี สุทธิพันธุ์, 2523: 41-42) โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่มีความสำคัญมากระดับหนึ่ง เนื่องจากการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนในวัยประมาณ 12-14 ปี ได้เลือกเรียนกลุ่มวิชาและกลุ่มวิชาที่ตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง สามารถนำไปเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ ซึ่งถือเป็นการเพิ่มคุณภาพให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ของประเทศให้สูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง ผู้ที่จบการศึกษาระดับนี้สามารถจะมีโอกาสในการประกอบอาชีพ การมีรายได้ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การมีโลกทัศน์ มีคุณภาพและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และการยอมรับจากสังคม (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2534: 6)

นับแต่ที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เป็นต้นมา หน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับนี้ ได้ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากหลายฝ่ายชี้ชัดว่า หลักสูตรยังไม่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในการพัฒนาคนให้มีความรู้ มีคุณธรรม สามารถพึ่งตนเอง และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กรมวิชาการจึงได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรอย่างเต็มรูปแบบ (กรมวิชาการ, 2533ก: คำนำ) โดยมีจุดหมายเพื่อมุ่งพัฒนาหลักสูตรให้เป็นตัวนำในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีนิสัยในการปฏิบัติโดยผ่านทางการคิดอย่างมีระบบ มีการวางแผน มีการตรวจสอบและปรับปรุงการปฏิบัติและผลการปฏิบัติให้ดีขึ้นอยู่เสมอ จนเกิดทักษะกระบวนการจนเป็นนิสัย รู้จักพูด ฟัง อ่าน เขียน อย่างมีวิจารณญาณ คาดคะเนการเปลี่ยนแปลงในสังคม สิ่งแวดล้อมได้ สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีระบบ ทั้งที่เกี่ยวกับตนเองอาชีพ และการพัฒนาสังคม รวมถึงการนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมา

ช่วยเสริมการพัฒนา (โกวิท ประมวลพฤษ์, 2534: คำนำ; กรมวิชาการ, 2535: 9) ดังนั้น เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหวัง หลักสูตรจึงเน้นแนวดำเนินการ 3 ประการ คือ (กรมวิชาการ, 2533: 1; 2533: 2)

1. จัดการเรียนการสอนโดยฝึกให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงโดยเน้นทักษะกระบวนการ
2. ส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรโดยมีโอกาสร่วมการเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของท้องถิ่น
3. ให้นักเรียนมีโอกาสเลือกเรียนรายวิชาต่าง ๆ ตามความถนัดและความสนใจ

ในการปรับปรุงหลักสูตรดังกล่าว ศิลปะศึกษาซึ่งเป็นวิชาหนึ่งที่กำหนดเป็นวิชาบังคับในหลักสูตร จึงได้รับการปรับปรุงโครงสร้างและจุดประสงค์ให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่เช่นกัน ดังมีสาระสำคัญในการปรับปรุงหลักสูตรศิลปะศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ดังนี้ (สังคม ทองมี, 2533: 4)

1. การปรับปรุงจุดประสงค์ของวิชาศิลปะศึกษา จากเดิมที่วางเป้าหมายไว้มากเกินไปยากที่จะจัดการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ โดยการตัดทอนให้ลดน้อยลงและชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถปฏิบัติได้บรรลุผลสำเร็จ
2. จุดประสงค์ของการเรียนมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาศิลปะ ให้ทุกคนสามารถปฏิบัติได้เป็นพื้นฐานอย่างง่าย ๆ ผู้สนใจต้องการได้รับความรู้และทักษะที่เข้มข้นก็สามารถเลือกเรียนจากวิชาเลือกเสรีที่กำหนดไว้ในโครงสร้างของหลักสูตร
3. การจัดการเรียนการสอน ให้มุ่งเน้นการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะในชั้นพื้นฐาน
4. การปรับปรุงคาบเวลาเรียน ในวิชาบังคับแกน จากชั้น ม.1 ถึง ม.2 ให้ได้เรียนต่อเนื่องตั้งแต่ ม.1 ถึง ม.3 ตลอดทั้ง 3 ปี
5. เปลี่ยนชื่อวิชาบังคับจาก "ทัศนศึกษาและดนตรีศึกษา" มาเป็น วิชาบังคับแกน "ศิลปะกับชีวิต" โดยการผนวกวิชาทัศนศึกษาเข้าไว้กับวิชาดนตรีศึกษา (ดนตรีและนาฏศิลป์) จากหลักสูตรเดิม อันได้แก่ วิชาศิลปะกับชีวิต รวม 6 รายวิชา

โครงสร้างรายวิชาบังคับแกนศิลปศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ศ 101 ศิลปะกับชีวิต 1	1 คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5 หน่วยการเรียนรู้
ศ 102 ศิลปะกับชีวิต 2	1 คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ศ 203 ศิลปะกับชีวิต 3	1 คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5 หน่วยการเรียนรู้
ศ 204 ศิลปะกับชีวิต 4	1 คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ศ 304 ศิลปะกับชีวิต 5	1 คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5 หน่วยการเรียนรู้
ศ 305 ศิลปะกับชีวิต 6	1 คาบ/สัปดาห์/ภาค	0.5 หน่วยการเรียนรู้

การปรับปรุงหลักสูตรศิลปศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ดังกล่าว ทำให้การจัดการเรียนการสอนในรายวิชาบังคับแกนศิลปะกับชีวิต ที่นอกจากจะเน้นทักษะกระบวนการแล้วหลักสูตรยังได้กำหนดให้เน้นการบูรณาการในด้านทัศนศิลป์ ดนตรีและนาฏศิลป์ จากหลักสูตรเดิมเข้าด้วยกันให้เป็นแนวคิดของศิลปศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตอีกประการหนึ่ง (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป.: 56) โดยมีจุดประสงค์เพียงเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในพื้นฐานศิลปะ เกิดความชื่นชมและเห็นคุณค่าของศิลปะ สามารถนำศิลปะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จากแนวการบูรณาการวิชาศิลปะกับชีวิตดังกล่าว จึงเป็นการสอนโดยยึดพื้นฐานความรู้ทางศิลปะภายใต้ฐานของศาสตร์อื่นเดียวกัน คือ การจัดการเรียนการสอนแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary of Art) จากแนวคิดนี้จึงมีการกำหนดให้ศาสตร์ทั้ง 3 สาขา มีเป้าหมายไปสู่จุดเดียวกัน คือ เรื่องของสุนทรียศาสตร์ ทั้งนี้จากความเชื่อว่างค์ประกอบแห่งสุนทรียศาสตร์น่าจะมีความคิดรวบยอดและหลักการแบบเดียวกัน โดยได้กำหนดแนวทางจัดการสอนดังนี้ (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป.: 56-57; โกวีธี ประवालพฤษ, 2535: 3)

1. จัดการสอนแบบกระบวนการกลุ่ม โดยมีบุคลากรร่วมกันสอน 3 คน (ทัศนศิลป์-ดนตรี-นาฏศิลป์) ในแต่ละห้องเรียน
2. จัดการสอนแบบทฤษฎีฐานการเรียนรู้ โดยมีบุคลากร 3 คน ในแต่ละห้องเรียน (ทัศนศิลป์-ดนตรี-นาฏศิลป์) แล้วแบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละไม่น้อยกว่า 15 คน
3. จัดการสอนแบบบูรณาการ โดยให้บุคลากรหนึ่งคนรับผิดชอบทั้ง 3 สาขาวิชา

ตามแนวทางจัดการสอนดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ถึงบทบาทหน้าที่ของครูผู้สอนวิชา ศิลปะกับชีวิต ได้ว่า จะต้องเป็นผู้มีความรอบรู้หรือแสวงหาความรู้ในศาสตร์ทั้ง 3 เป็นอย่างดี สามารถดึงจุดเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ของศาสตร์ทั้ง 3 พร้อมกับมีวิธีการถ่ายทอดความสัมพันธ์ดังกล่าวเพื่อนำมาให้ผู้เรียนเข้าใจและเห็นคุณค่าของศิลปะที่มีส่วนสัมพันธ์กับชีวิต (สังคม ทองมี, 2533: 136) และในส่วนของการจัดการสอนตามแนวทางที่ 1 และ 2 จะทำได้ต่อเมื่อโรงเรียนมีบุคลากรครบทั้ง 3 สาขาวิชา และต้องเป็นผู้มีทักษะการสอนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการสอนเป็นทีม (Team Teaching) โดยมีการวางแผนการสอนร่วมกันและเข้าสอนร่วมกันในทุกคาบเรียน นอกจากนี้ในความแตกต่างของการเรียนรู้ในธรรมชาติของแต่ละสาขานั้น ทักษะศิลปะเน้นการเรียนรู้ด้วยการเห็น คนตรีเน้นการเรียนรู้ด้วยการได้ยินได้ฟัง ส่วนนาฏศิลป์เน้นการเรียนรู้ด้วยการเคลื่อนไหว และการได้ยิน (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป.: 56) จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนต้องให้ทักษะและความสามารถด้านการสอนเพื่อบูรณาการความแตกต่างของศาสตร์ทั้ง 3 เข้ารวมกันอีกประการหนึ่ง

สภาพการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต

จากการศึกษาถึงสภาพการจัดการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต โดยกรมวิชาการได้จัดประชุมสัมมนา เรื่องการประเมินผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) พบว่า แต่ละโรงเรียนมีสภาพการจัดการสอนที่ต่างกันไป บางโรงเรียนจะสอนศิลปะ คนตรี นาฏศิลป์ ไปพร้อม ๆ กัน โดยแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มย่อย แล้วแยกไปเรียนแต่ละแขนงบางโรงเรียนสอนให้จบที่ละแขนง เมื่อจบแขนงหนึ่งแล้วก็ไปเรียนแขนงอื่น ๆ ต่อไป หมุนเวียนกันไป 1 ภาคเรียน โดยอาจจัดแบ่งคาบเรียนเป็นช่วง ๆ คือ ทักษะศิลป์ 9 คาบ คนตรี-นาฏศิลป์ 9 คาบ หรือทักษะศิลป์ 6 คาบ คนตรี 6 คาบ นาฏศิลป์ 6 คาบ และบางโรงเรียนเรียนเพียงแขนงเดียวในหนึ่งภาคเรียน อีก 1 ภาคเรียนก็เปลี่ยนไปเรียนแขนงอื่น ๆ (กรมวิชาการ, 2537: 88, 96) จากผลการวิจัยของ ประเทศ สุขสถิตย์ (2535: 111) พบว่า ครูผู้สอนไม่มีความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตในลักษณะของการบูรณาการศิลปะทั้ง 3 สาขาเข้าด้วยกัน เนื่องจากแต่ละวิชามีความแตกต่างกันในธรรมชาติของแต่ละศาสตร์ การฝึกทักษะ และการประมวลผล และจากการสัมภาษณ์ บุญส่ง วรวัฒน์ (สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2538) ศึกษาพิเศษ ฝ่ายนิเทศงานปฏิบัติการสอน (ศิลปศึกษา) กรมสามัญศึกษา ทราบว่า ทั้งโรงเรียนในส่วนกลางและเขตการศึกษาอื่น ๆ ส่วนมากยังคงใช้รูปแบบและวิธีการสอนเหมือนเดิม ไม่ได้จัดการสอน

โดยการบูรณาการตามแนวทางที่กำหนดยังคงแยกเนื้อหาทั้งสอง โดยแบ่งคาบเรียนออกตามสัดส่วนใน 1 ภาคเรียน มีเพียงโรงเรียนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีความพร้อมและสอนตามแนวทางที่กำหนดได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สาระ คามาพงษ์ (2535: 12) และ สุทธิศักดิ์ สัมแสน (2535: 9) กล่าวว่า สภาพการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตโดยทั่วไปพบว่า ครูยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการสอนของตน คือ ครูจะเป็นผู้ดำเนินการในการสอน นักเรียนจึงไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยตนเอง

และจากการสำรวจจำนวนครูผู้สอนวิชาศิลปะกับชีวิต ในเขตการศึกษา 1 (ภาคผนวก ง) พบว่า มีโรงเรียนจำนวน 59 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 58 ที่มีจำนวนครูศิลปะกับชีวิตไม่ครบทั้ง 3 สาขาวิชา ดังนั้นการคาดหวังว่าการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต จะบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและแนวการจัดการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นเรื่องที่น่าห่วงใยและควรศึกษาเพื่อหาข้อเท็จจริงของสภาพการจัดการสอนมาพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

ปัญหาการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต

จากการสังเคราะห์ผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของ กรมวิชาการ (2537: บทคัดย่อ, 7) พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน ร้อยละ 63 ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า การจัดสอนวิชาศิลปะกับชีวิตมีปัญหาเนื่องจากหลักสูตรให้เรียน 3 เนื้อหาสาระในรายวิชาเดียวกัน ทำให้มีปัญหายุ่งยากมากในการจัดผู้เข้าสอน ต้องใช้ครูผู้สอนหลายคน ในขณะที่ประสบปัญหาการขาดบุคลากร ปัญหาการวัดผล การประเมินเนื้อหา และการกำหนดจุดประสงค์ไม่สอดคล้องกับสิ่งที่พึงประสงค์ เพราะมีการเน้นให้เกิดทักษะ เล่นได้ ทำได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นรายวิชาที่ต้องการเพียงให้เกิดความซาบซึ้งเท่านั้น

จากงานวิจัยของ สังคม ทองมี (2533: 136-140) ยังพบปัญหาเกี่ยวกับการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตว่า ยังขาดความพร้อมในเรื่องเอกสารหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนที่ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน โดยเฉพาะเรื่องกรอบรมชี้แจงให้ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรและการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ อีกเช่น คาบเวลาเรียนน้อยไม่สัมพันธ์กับเนื้อหา บุคลากรขาดความพร้อมที่จะจัดการสอนโดยการบูรณาการ การนำแต่ละสาขามารวมกันเป็น "ศิลปะกับชีวิต" ทำให้ขาดเอกลักษณ์ของวิชานั้น ๆ ไป และ สังคม ทองมี ยังพบว่า การประเมินผลวิชาศิลปะกับชีวิตนั้นน่าจะเป็นปัญหาเพราะ

ความแตกต่างในธรรมชาติของวิชาประการหนึ่ง และความแตกต่างของครูผู้สอนในวิชาทั้งสามที่มุ่งเน้นการวัดและประเมินผลที่แตกต่างกันออกไป รวมถึงปัญหาการสนับสนุนจากฝ่ายบริหารซึ่งยังพบว่ามีปัญหามาก อันได้แก่ การให้ความยุติธรรม สนับสนุนความก้าวหน้าอย่างทั่วถึง การสนับสนุนให้มีห้องปฏิบัติการของศิลปะ โดยเฉพาะด้านงบประมาณการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การสอนและมีกฏปฏิบัติตลอดจนสื่อการเรียนต่าง ๆ หนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีทัศนคติอันก้าวหน้า รวมถึงการให้ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครู (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2528: 8-11, สังคม ทองมี, 2523: 23-25, 142; กรมวิชาการ, 2535: 3) และจากการติดตามผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของกรมวิชาการ (2537: 88, 96) กล่าวถึงปัญหาการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตว่า ขาดบุคลากรที่มีความสามารถด้านนี้โดยตรงในการบูรณาการวิชาทั้ง 3 ซึ่งบุคลากรส่วนใหญ่จะมีความสามารถเพียงด้านเดียวและอีกปัญหา คือ การเปลี่ยนแปลงบุคลากร หากโรงเรียนจะต้องสอนให้ครบตามเนื้อหาวิชา

จากการศึกษาสภาพและปัญหาการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตที่กล่าวมา อาจกล่าวได้ว่าครูผู้สอนยังคงมีสภาพการปฏิบัติการสอนโดยยึดรูปแบบเดิมอยู่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวที่หลักสูตรกำหนดอยู่มาก รวมทั้งมีปัญหในการจัดการสอนในหลายด้าน ทั้งในด้านหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตร วิธีการสอน สื่อการสอน การวัดและประเมินผล รวมถึงการสนับสนุนจากฝ่ายบริหารซึ่งพบว่ามีปัญหามาก และจากการที่หลักสูตรได้มีการประกาศใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 จนครบวงจร 3 ปีการศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ยังไม่ถึงขีดสุดเพื่อศึกษาถึงสภาพและปัญหาโดยเฉพาะของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จึงควรเร่งศึกษาถึงสภาพการสอนว่า ครูผู้สอนได้มีการพัฒนาหรือการปรับปรุงวิธีการสอนของตน และได้ปฏิบัติตามแนวการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตในเรื่องสื่อการสอน การประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักสูตร รวมถึงการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ว่าได้รับการแก้ไข คุนแลจากฝ่ายบริหาร หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้บรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร อย่างมีประสิทธิภาพในวงจรถัดไป

สำหรับวิชาศิลปะกับชีวิต เป็นการผนวกวิชาทัศนศิลป์ศึกษา และดนตรีศึกษา จากหลักสูตรเดิมเข้าด้วยกัน จากธรรมชาติของศิลปะในส่วนของทัศนศิลป์นั้น เป็นวิชาที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ตลอดจนการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนได้อย่างเสรีตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการ (วิรัตน์ พิชญ์ไพฑูริย์, 2520: 163;

เลิศ อานันทนนะ, 2529: 216; สุลักษณ์ ศรีบุรี, 2535: 1) นักการศึกษาส่วนใหญ่จึงเชื่อว่า การให้ การศึกษาอบรมในเรื่องศิลปะเป็นสิ่งสำคัญที่สังคมต้องปลูกฝังให้เกิดกับผู้เรียน (ฉลอง จันทมาลา, 2530: 3) ซึ่ง ไทเลอร์ (Tyler, 1975 แปลโดยกรมวิชาการ, 2534: 46-47) กล่าวว่า ศิลปะเป็นสิ่งที่ทำให้ ความคิดและความรู้สึกกระจ่ายออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเขียนหรือคำพูด ช่วยขยาย ขอบเขตการรับรู้ของผู้เรียน และการสร้างสรรค์งานศิลปะทำให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งสุลักษณ์ ศรีบุรี (2535: 11) กล่าวถึงการสอนศิลปะในส่วนของวิชาศิลปะกับชีวิตว่า การสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้บรรลุ จุดประสงค์ที่ต้องการ เราต้องไม่ลืมธรรมชาติของวิชาศิลปะด้วยเช่นกัน ซึ่งเป้าหมายปลายทางที่แท้จริง ของการเรียนศิลปะในโรงเรียนก็คือ การเรียนศิลปะเพื่อพัฒนาตนเองเพื่อเข้าถึงแก่ สาระ สุนทรียศาสตร์ ที่เป็นลักษณะภายในของศิลปะอย่างแท้จริง และเพื่อการนำศิลปะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ในสังคมอย่าง มีคุณค่า ดังนั้นการผนวกในรายวิชาดังกล่าวจึงเป็นการลดคุณค่าความสำคัญของวิชาทัศนศิลป์ลง และจาก การที่ผู้วิจัยได้สำรวจจำนวนครูผู้สอนวิชาศิลปะกับชีวิต จำนวน 102 โรงเรียน ในเขตการศึกษา 1 (ภาคผนวก ง) พบว่า มีจำนวนครูแต่ละสาขาดังนี้ ครูทัศนศิลป์ 193 คน ครูดนตรี 92 คน และ ครูนาฏศิลป์ 73 คน ดังนั้นในโรงเรียนที่ขาดครูดนตรีและนาฏศิลป์ จำนวน 58 โรงเรียน ครูทัศนศิลป์จึงรับ บทบาทสำคัญในการจัดการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต ซึ่งเป็นที่น่าห่วงใยว่าครูทัศนศิลป์จะสามารถบูรณาการ การสอนวิชาศิลปะกับชีวิตตามแนวทางของหลักสูตรได้ในระดับใดเนื่องจากครูทัศนศิลป์ส่วนใหญ่มี ความชำนาญเฉพาะสาขาเท่านั้น

ผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนศิลปศึกษา และรับผิดชอบการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตโดยตรงได้ตระหนักถึง ความสำคัญดังกล่าว จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยถึงสภาพและปัญหาการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต สาขาทัศนศิลป์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและปรับปรุงแนวคิดจากองค์ประกอบของแนวการสอนวิชาศิลปศึกษาและองค์ประกอบของ แผนการสอน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่กรมวิชาการกำหนดขึ้น (กรมสามัญศึกษา, ม.ป.ป.: 18; กรมวิชาการ 2533: 69-71; สงบ ลักษณะ, 2534: 5) ซึ่งมีองค์ ประกอบที่สำคัญ 5 ส่วน คือ

สาระสำคัญ คือ มวลความรู้ ทักษะและประสบการณ์ทั้งหน่วยการเรียน

จุดประสงค์ (จุดประสงค์การเรียนรู้และจุดประสงค์นันทนาการ) คือ พฤติกรรมหรือสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ ผู้เรียนทั้งหน่วยการเรียน

กิจกรรมการเรียนการสอน คือ แนวทาง ขั้นตอน หรือวิธีการจัดการเรียนการสอนทั้งหน่วยการเรียน

สื่ออุปกรณ์ คือ การกำหนดใช้สื่อในการเรียนการสอน

การประเมินผล คือ การวัดและการประเมินผล ตลอดจนเครื่องมือวัดผล วิธีวัดผลทั้งหน่วยการ
เรียน

ในส่วนของสาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ และจุดประสงค์นำทางนั้น ถือเป็นเป้าหมายและองค์ประกอบหนึ่งของหลักสูตร ซึ่ง ทาบา (Taba, 1962) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมายของการเรียนรู้ และจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง อันเป็นแนวทางของการเลือกและจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอนรวมถึงการประเมินผลด้วย ซึ่งหลักสูตรจะบรรลุผลสำเร็จในระดับใด ก็ขึ้นอยู่กับการนำหลักสูตรไปใช้นั่นเอง และจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2531: 1-3) ได้จัดสัมมนาเรื่อง แนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทย พบปัญหาในการนำหลักสูตรไปใช้ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารในเรื่องต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด หนังสือ-แบบเรียน สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับวิชัย วงษ์ใหญ่ (2529: 10-12) และอัปสร มีสิงห์ (2534: 12) กล่าวว่า ในการสอนวิชาศิลปะผู้บริหารควรให้การสนับสนุนให้มีห้องปฏิบัติการเฉพาะทางศิลปะ งบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา หนังสือแบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบ รวมถึงขวัญและกำลังใจ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญนำไปสู่สภาพการเรียนการสอนที่พึงปรารถนา

ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแนวคิดดังกล่าวเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ให้ครอบคลุมสาระสำคัญและแนวปฏิบัติตามหลักสูตรศิลปศึกษา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยศึกษาสภาพและปัญหาของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตในด้านต่าง ๆ 5 ด้านต่อไปนี้

1. ด้านการนำหลักสูตรไปใช้
 - จุดประสงค์ของหลักสูตรศิลปศึกษา
 - จุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาศิลปะกับชีวิต
2. ด้านวิธีการสอน
3. ด้านสื่อการเรียนการสอน
4. ด้านการวัดผลและประเมินผล
5. ด้านการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร

นอกจากนี้ เกี่ยวกับสภาพขนาดของโรงเรียน ก็นับเป็นส่วนหนึ่งของสภาพการทำงานของผู้สอนอันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสภาพและปัญหาของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตได้เช่นกัน จากการติดตามผลของกรมวิชาการ(2523: 1-3) เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ทั้งในโรงเรียนส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่มีขนาดแตกต่างกัน พบว่า ขนาดของโรงเรียนที่แตกต่างกันมีผลต่อความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และการประเมินผลการเรียน ซึ่ง สุทธิศักดิ์ สัมแสน (2535: 9) กล่าวว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ได้เปรียบทางสังคมและเศรษฐกิจกว่าโรงเรียนขนาดเล็กมาก ทั้งในด้านการคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียน วัสดุอุปกรณ์ การเรียนการสอน งบประมาณดำเนินการ ทำให้โรงเรียนมัธยมศึกษาต่าง ๆ พยายามทำฐานะโรงเรียนของตนให้เท่ากับโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่

สำหรับเขตการศึกษา 1 เป็นเขตการศึกษาที่ประกอบด้วยพื้นที่ 5 จังหวัด คือ นครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร ซึ่งมีพื้นที่ 2187, 1479, 623, 934 และ 840 ตารางกิโลเมตร ตามลำดับ และเป็นพื้นที่จังหวัดที่เป็นเขตปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร อันประกอบด้วยพื้นที่ชานเมืองที่กำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ย่านอุตสาหกรรมที่มีอัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยประมาณร้อยละ 4.0 ต่อปี มีที่ตั้งของโรงเรียนและบ้านเรือนกระจุกกระจายและเป็นกลุ่มก้อนค่อนข้างไป การคมนาคมในท้องถิ่นมีความสะดวกค่อนข้างมาก ซึ่งรัฐบาลได้ให้ความสำคัญที่จะกำหนดให้เขตการศึกษา 1 เป็นส่วนขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ไม่เฉพาะทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แม้กระทั่งการศึกษา รัฐบาลก็ได้ขยายสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์(ศูนย์รังสิต) มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต และสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (A.I.T.) (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2525) และในส่วนมัธยมศึกษา ก็ได้มีการขยายโรงเรียนออกสู่พื้นที่เช่นกัน เขตการศึกษา 1 จึงถือได้ว่า มีองค์ประกอบได้เปรียบกว่าเขตการศึกษาอื่น เพราะอยู่ใกล้ศูนย์กลางและมีสภาพพื้นที่หลากหลายตามสภาพแวดล้อม ทั้งย่านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม หรือพื้นที่การศึกษา เขตการศึกษา 1 เป็นเขตการศึกษาที่ติดต่อกันระหว่างโรงเรียนที่ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมีการกระจายขนาดของโรงเรียนมัธยมอย่างเหมาะสม ข้อมูลที่ได้จากเขตการศึกษา 1 จึงเป็นข้อมูลที่ทำให้ข้คิดเห็นถึงสภาพและปัญหาได้อย่างหลากหลายและชัดเจน สามารถใช้เป็นตัวแทนประชากรในการวิจัยได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย และผลการวิจัยก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารและครูผู้สอนที่จะร่วมมือกันในการแก้ปัญหาและปรับปรุงการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต สาขาทัศนศิลป์ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 1521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 ในด้าน การนำหลักสูตรไปใช้ วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลและการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร

2. เพื่อเปรียบเทียบปัญหาของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต สาขาทัศนศิลป์ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในด้าน การนำหลักสูตรไปใช้วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผล และการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 ที่มีขนาดของโรงเรียนแตกต่างกัน ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลางและโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก

สมมติฐานการวิจัย

ปัญหาของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตของครูศิลปศึกษา สาขาทัศนศิลป์ ตามหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 ที่มีขนาดโรงเรียนต่างกัน มีความแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนวิชาศิลปะกับชีวิต สาขาทัศนศิลป์ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1 อันประกอบด้วยพื้นที่การศึกษา 5 จังหวัด ได้แก่ นครปฐม ปทุมธานี นนทบุรี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร เนื่องจากในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีการจัดครูผู้สอนประจำในแต่ละวิชา มีลักษณะเป็นเทอมต่อเทอม หรือปีการศึกษาต่อปีการศึกษา และภาคเรียนที่ 2 เป็นภาคเรียนที่ครูผู้สอนได้สอนวิชาศิลปะกับชีวิตมาแล้ว 1 ราววิชา จึงทราบถึงสภาพและปัญหาได้ดี ทั้งนี้โดยใช้กลุ่มประชากรในโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกโรงเรียนในเขตการศึกษา 1 จำนวน 102 โรงเรียน และสุ่มกลุ่มตัวอย่างประชากรครูได้จำนวน 106 คน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ถือว่า กลุ่มตัวอย่างประชากรผู้ตอบแบบสอบถาม ตอบตามความรู้สึกที่แท้จริง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. สภาพการสอน หมายถึง สภาพการปฏิบัติการสอนตามความเป็นจริงของวิชาศิลปะกับชีวิต ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การนำหลักสูตรไปใช้ วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร
2. ปัญหาการสอน หมายถึง ข้อปัญหาต่าง ๆ ที่ครูประสบในการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การนำหลักสูตรไปใช้ วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร
3. ครู หมายถึง บุคลากรในหมวดวิชาศิลปศึกษาหรือหมวดวิชาอื่น ที่ทำหน้าที่สอนวิชาศิลปะกับชีวิต สาขาทัศนศิลป์ ประจำปีการศึกษา 2537 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1
4. วิชาศิลปะกับชีวิต หมายถึง รายวิชาบังคับแกนศิลปศึกษาในกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งเป็นรายวิชาที่บูรณาการระหว่างวิชาทัศนศิลปศึกษาและดนตรีศึกษา ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 อันประกอบด้วยรายวิชาศิลปะกับชีวิต 6 รายวิชา ได้แก่ ศ 101, ศ 102, ศ 203, ศ 204, ศ 305, ศ 306
5. ขนาดโรงเรียน หมายถึง โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดต่าง ๆ ซึ่งแบ่งตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการออกเป็น 4 ขนาดดังนี้ (กรมสามัญศึกษา, 2534: 41)

ก. โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ	มีจำนวนห้องเรียน 60 ห้องขึ้นไป
ข. โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่	มีจำนวนห้องเรียน 37-60 ห้อง
ค. โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง	มีจำนวนห้องเรียน 13-36 ห้อง
ง. โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก	มีจำนวนห้องเรียน 1-12 ห้อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ครูผู้สอนวิชาศิลปะกับชีวิตได้ตระหนักถึงปัญหา และใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา และปรับปรุงการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. ใช้เป็นแนวทางสำหรับกรมวิชาการ ในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการสอนของครูผู้สอนวิชาศิลปะกับชีวิต ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียน ได้ตระหนักถึงความสำคัญและปัญหาของการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เพื่อเป็นแนวทางที่จะให้การสนับสนุนปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะกับชีวิต
4. เพื่อให้สถาบันที่ผลิตบุคลากรทางศิลปศึกษา ได้ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนา ด้านการสอนวิชาศิลปะกับชีวิตให้แก่นิสิต นักศึกษา เพื่อให้สามารถออกไปทำการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสนองตามแนวทางที่หลักสูตรมุ่งหวัง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย